

Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci

AKADEMSKA ZAJEDNICA JE RAZORENA TRANZICIJOM

Akadska zajednica mora postati duhovna zajednica slobodnih i odgovornih ljudi

Nauka je podbacila radi svojih oštrih političkih podjela i ideoloških opredjeljenja u istorijskoj prilici tranzicije uopšte, pa tako i **tranzicije akademske zajednice** da analizira i predviđa događaje. Postkomunistička tranzicija političko – ekonomskih institucija i kulturnih obrazaca suočava se sa brojnim aspektima klasičnog problema interakcije kulture i političke strukture, te iz tih razloga povećava se prisustvo **neprimjerene tranzicije akademske zajednice** u društvima u tranziciji. To znači da priroda socio – ekonomskih, istorijsko – etničkih, kulturno – vrijednosnih, i ideološko – političkih rascjepa u društvima u tranziciji i dalje se zadržava u zoni tzv. „**teških društava za demokratiju**“ (Satori). Globalizacijski procesi su nametnuli raspodjelu rizika, umjesto ranijih unutar - društvenih procesa koji su se odvijali u okvirima raspodjele dobara (i usluga) između aktera u procesima tranzicije i rada. Transformacija organizacija rada se odvija u pravcu njihove sve veće promjenljivosti, prilagodljivosti i privremenosti (tzv. „3P“). U tu transformaciju procesi globalizacije su „unijeli“ neke dominantne novoliberalne vrijednosti sa novoliberalnim ideologijama, a to se ne može zanemariti, tim više što u pozadini svake ideologije stoji „zaštitnička“ funkcija odgovarajućih društvenih aktera u čijem središtu je borba za profit. U ovoj borbi akademska zajednica gubi svoj identitet, gubi svoju dušu. U društvima u tranziciji traženo je uvođenje demokratije, bez obzira na konkretne političke i ekonomske uslove, a zanemarena je briga za izgradnju institucija, za izgradnju akademske zajednice. Nedostatak odgovarajućeg institucionalnog okvira omogućio je još jednu nesreću više i to da slobodno tržište nužno dobije oblik crne berze, privatizacija postaje velika pljačka kao „prvobitna akumulacija kapitala“, a umjesto kapitala (kojeg nema) imamo spremnost političkih elita da rasprodaju „naciju“, državu i resurse, do spremnosti da stanovništvo uvedu u tzv. dobrovoljno ropstvo. Antinarodna i antidržavna koalicija „novih – starih“ tajkuna u društvima u tranziciji uništila je državu, stvorila bogatu manjinu i masovno osiromašila građane –

stanovništvo i projektovano ih gura u društveno štetna ponašanja (**teorija devijantnosti**). Smatramo da se tranzicija kao put ka slobodi u većini postsocijalističkih zemalja danas ostvaruje putem osiromašenja naroda i njihovim uvođenjem u tzv. dobrovoljno ropstvo. Maksimalizacija profitne orijentacije u društvima u tranziciji u navedenim uslovima otvorila je vrata za prodor nelegalnog kapitala i za jačanje mafije, organizovanog kriminala i korupcije, što u većoj mjeri uništava slobodu misli i akademska prava i slobode, dakle razara akademsku zajednicu. Kriminalizacija državnih struktura i nosioca funkcija vlasti postaje pitanje od posebnog značaja. **Rješenja za društva u tranziciji treba tražiti u jačanju uloge socijalne države, u moralnom preporodu svih subjekata**, da bi se mogli rješavati nagomilani problemi u sferi svakodnevnog života i društvenih servisa, umjesto njenog sve većeg ograničavanja koje izaziva otklon građana ka desničarskim opcijama. Treba **uspostaviti održivu ravnotežu sukoba i konsenzusa** u društvima u tranziciji i jačati ulogu akademske zajednice sa sloganom „ smjelosti, smjelosti, više smjelosti.“ Savremeno društvo je društvo u krizi, krizno društvo. Ta kriza je duboka i sveobuhvatna– strukturalna. Najvidljivija i najizraženija je ekonomska dimenzija te krize, sa milionima nezaposlenih, ugroženim životnim standardom i povećanom bijedom i siromaštvom. Međutim, kriza je zahvatila i sve druge oblasti društvenog života kao što su obrazovanje i kultura, porodicu i način življenja, ideologiju i sisteme vrijednosti. Centralnu dimenziju savremene društvene krize predstavlja politička kriza, koja se ispoljava kao kriza institucija vlasti, kriza demokratije i kriza opšte sigurnosti svih građana. U ovom trenutku ljudske istorije treba tražiti odgovor na fundamentalno etičko pitanje: **kako bi trebalo da živimo?**

Savremena kriza već je postala integralna i globalna, ona je obuhvatila sve dijelove svijeta, prisutna je u svim društvima sa različitim sistemima i strukturama, različitim kulturama i vrijednostima. Kriza je zahvatila sve slojeve i sve institucije, dovodeći u pitanje osnovne civilizacijske tekovine, zaoštravajući osnovna egzistencijalna pitanja, mada se njeni pojavni oblici i dubina različito manifestuju u različitim društvima.

Akademska zajednica – generator razvoja, vjekovni nosilac slobodarstva¹

---

¹ Tekst je uz manje izmjene i dopune preuzet iz časopisa Defendologija br. 27-28/2010. autora Vejnović D.

Uloga visokog obrazovanja (univerziteta) je da unapređuju znanje povećavajući njegove granice i da traga za istinom ispitujući kritički uvjerenja i te istine, definišući tačno granice od ideologija stečenih interesa, partija i vlade. Članovi visokog obrazovanja (akademske zajednice) su obavezni da objavljuju rezultate i zaključke istraživanja. Oni imaju **slobodu kretanja po univerzitetskom univerzumu** radi konsultacija i razmjene rezultata istraživanja. Akademske slobode i autonomija na univerzitetu su preduslov za uspješno obrazovanje. Akademska sloboda članova akademske zajednice je individualna i odnosi se na studiranje, učenje, predavanja, istraživanje, diskusije, pisanje i kreativan rad. **Autonomija** je nezavisnost od države i drugih pritisaka društva u donošenju odluka u internim organima. **Pravi intelektualac** traži istinu o onima koji istinu dave na način koji je nevidljiv za obične ljudske oči. On traži istinu o onima koji svome interesu daju uzvišeno ime teorije, traži istinu o onima koji žive od laži.

Akademska zajednica, univerziteti, visoko obrazovanje moraju postati generatori razvoja uopšte, pa tako i Republike Srpske i BiH. Mora se razgovarati sa kompetentnim ljudima i visoko obrazovanje vratiti na onaj nivo koji mu pripada. Indija i Kina danas su zemlje koje predvode progres zato što imaju izuzetno kvalitetno visoko obrazovanje. Kod nas se ono urušava i ono što je bilo kvalitetno spušta se na niži nivo. Reforma obrazovanja kod nas pažnju usmjerava na formalne elemente, a suština nam promiče. Srozavanju visokog obrazovanja doprinijele su i neke fakultetske i univerzitetske institucije bez ikakvih kriterija, bez standarda. Republika Srpska i Bosna i Hercegovina je od njih umorna, jer su nastale na talasu nesrećnog doba po narode na ovim prostorima, vrše promociju forme bez sadržaja, promociju nekulture znanja i agresije, filozofiju obrazovanja kao biznisa, dakle broje dane. Narodima ostaje da to samo prepoznaju i radi svoje budućnosti pravo, a ne lažnoj vrijednosti daju šansu.

Uloga visokog obrazovanja (univerziteta) je da unapređuju znanje povećavajući njegove granice i da traga za istinom ispitujući kritički uvjerenja i te istine, definišući tačno granice od ideologija stečenih interesa, partija i vlade. Članovi visokog obrazovanja (akademske zajednice) su obavezni da objavljuju rezultate i zaključke istraživanja. Oni imaju slobodu kretanja po univerzitetskom univerzumu radi konsultacija i razmjene rezultata istraživanja.

Obrazovanje treba da bude instrument pozitivnih društvenih promjena, kao i da utiče na transformaciju trenutnog stanja ka svim pravima i potpunim slobodama uz permanentnu evaluaciju. Akademske slobode i autonomija na univerzitetu su preduslov za uspješno obrazovanje. Akademska sloboda članova akademske zajednice je individualna i odnosi se na studiranje,

učenje, predavanja, istraživanje, diskusije, pisanje i kreativan rad. **Autonomija je nezavisnost od države** i drugih pritisaka društva u donošenju odluka u internim organima. Studenti imaju pravo izbora oblasti studiranja na osnovu postojećih predmeta. Institucije visokog obrazovanja treba da garantuju učešće studentima u organima upravljanja koji treba da se biraju slobodno. **Studenti su na visini svog zadatka** jer su hrabri, iskreni, neiskvarenog morala, a „profesori nisu na visini svog zadatka...“, zašto?

Da bi se zadovoljile potrebe okruženja, univerzitetsko obrazovanje i istraživanje moraju da budu moralno i intelektualno nezavisni od svih političkih autoriteta i ekonomskih moći. Intelektualna zajednica treba da ima pravo da iskaže mišljenje slobodno u medijima, kao i da uspostavi svoje medije i način komuniciranja.

Vlada i javnost treba da respektuju pravo univerziteta da slobodno traga za istinom i ima kritički odnos i aktivnu ulogu u oblikovanju društva kome služi. Istorija je pokazala da nasilje nad akademskim slobodama i autonomijom univerziteta ima visoku cijenu u pogledu intelektualnog pada, društvenog rastrojstva i ekonomske stagnacije. Unapređenje visokog obrazovanja je neophodno radi pozitivnih društvenih i ekonomskih promjena, a profesori treba da učestvuju u tom procesu. Otvorene komunikacije o saznanjima, hipotezama i mišljenjima leže u samom centru univerzitetskog obrazovanja. **Status profesora** mora da ima sigurnost u odnosu na moguće pogrešne odluke. Dobronamjernima i svjesnima ovo je sasvim jasno. Nije jasno samo profiterima, karijeristima i zarobljenim umovima koji ne misle svojom glavom, a rade na univerzitetima, dakle u visokom obrazovanju. Biti **kritički intelektualac** pretpostavlja prije svega spremnost da se za život u istini i slobodi plati najteža cijena i podnesu velike žrtve. Jedino tako se i moglo pripadati pokretu kritičkih intelektualaca. To je bilo vrijeme kada su ideali ljudske slobode prožimali intelektualnu djelatnost. Intelektualac kao radnik u oblasti duhovnih nauka, ako je već izabrao da bude čistač društva, treba da u prvom redu bude čistač jezika kojim govore moćne društvene grupe. Jezik „moćnih“ otkriva i prikriva ono što je za njih jedino važno – interes. U ime interesa oni su kadri da pljunu istini u oči. Pravi intelektualac traži istinu o onima koji istinu dave na način koji je nevidljiv za obične ljudske oči. On traži istinu o onima koji svome interesu daju uzvišeno ime teorije, traži istinu o onima koji žive od laži. Sociolog, ako nije društveno oko koje vidi ono što većina ne vidi (ili neće da vidi), može da okači svoje pero o klin. Ako pak vidi, a neće da ono što vidi saopšti u jasnim pojmovima, onda je i pokvaren, i ne zaslužuje ime druga, intelektualca, obrazovnog, naučnog, akademskog građanina. Mnogima nedostatak znanja i opšte kulture ne smeta da javno sude o onome što ne

razumiju i osuđuju one kojima nisu dorusli, i koji svoju zloću cjede iz sebe dajući joj uzvišeno ime kritike. **Kritika** treba da bude trajna intelektualna borba protiv „anarhije duha i režima same gluposti.“ Ja nisam uzeo lično uvjerenje za naučnu istinu, već sam naučnu istinu usvojio kao lično uvjerenje. Zadatak nauke i akademske zajednice jeste da dospije do saznanja o ljudskom ponašanju u raznim okolnostima (prirodnim, društvenim, kulturnim), a ne da manipuliše ljudima (demagogija u bočici). U pedagoškoj oblasti manipulacija učenicima i studentima uzima oblik indoktrinacije (tj. sociologija saznanja). Društvenu stvarnost (obično) ne definišu oni koji je najbolje poznaju, već oni koji njome vladaju. U akademskoj zajednici oni koji znaju teoriju obično ne umiju da manipulišu, oni koji umiju da manipulišu obično neznaju teoriju. Viktor Igo je isticao „Preuzimam na se čišćenje vašeg razuma.“ Kao pripadnicima akademske zajednice riječ je naše jedino oružje. Ne smijemo dozvoliti da se razumjevanje stvarnosti potiskuje u korist vladanja stvarnošću. Ne smijemo dozvoliti da ljubav prema istini ustupa mjesto volji za moći. U razorenoj akademskoj zajednici organizovana manjina vlada, a neorganizovana većina se pokorava. Intelektualni najamni radnici ne smiju da truju nevine duše studenata, i gube svoju dušu. Akademska zajednica i njeni pripadnici ne smije biti sredstvo za ideološko jačanje vladajućeg interesa, već ona mora tako funkcionisati da se razvijaju autonomne, intelektualne, moralne i društvene mogućnosti ljudi. Umni ljudi u akademskoj zajednici dužni su da mlade duhove ozrače svojim istraživačkim zanosom i da ih jezikom kritike ohrabre na duhovnu pustolovinu. Ne smije se dozvoliti da pedagoške radnike zamjeni pedagoška policija. Neka traje borba principa bez sile sa silom bez principa. **Intelektualna zajednica danas je razorena.** Dominira tehnološka svijest, potisnut je filozofski duh i time se može objasniti odsustvo antropološke pobune. Nedostaje elaborirana koncepcija i borba za moderne vrijednosti u situaciji kada su se urušili veliki vrijednosni sistemi i kada je u vakumu vrijednosti anomija postaje opšte obilježje duhovne klime. Iz analize duhovne klime našeg vremena, koja obilježava pad filozofskog mišljenja i racionalnog uma u bujici formalizma, pragmatizma i utilitarizma, može se zaključiti da je položaj intelektualaca nepovoljan u pogledu ispunjenja njihove autentične uloge: stoga se sve veći broj intelektualaca angažuje u ulozi vođa političkih stranaka, u funkciji ideoloških mesija određenih političkih moći, zatupljujući svoju kritičku funkciju. Ipak, glas nezavisnog intelektualca nije potpuno zamro i mnogi navedeni i drugi autori istrajno rade na osvjetljavanju puta do istine suprotstavljajući se novom autoritarizmu i moralnom i vrijednosnom relativizmu i nihilizmu, nastojeći

da revitalizuju borbu protiv dogmatizma, scijentizma i svih vidoma fundamentalizma u cilju revalorizacije smisla života.

Akadska zajednica – potreba za redom

Ljudi u akademskoj zajednici trebaju težiti idealu pravde i slobode. Ostaje otvoreno temeljno pitanje: Da li jedno društvo može da se razvija kao demokratska zajednica ako u njemu ne postoji stalno strujanje novih ideja i političkih alternativa? Zato nikada ne smijemo da odustanemo od stvaranje nove intelektuane zajednice ma koliko to izgledalo anahrono i utopijski. Jedino reafirmacija istinskog intelektualnog angažmana može stvoriti pretpostavke za vraćanje osnovnim idealima slobode, pravde i demokratije. Samo kao ličnost mi smo moralne osobe, jer odgovornost se veže za ličnu savjest: zato ...“masa, institucija ne može biti odgovorna.“ Akadska zajednica mora postati duhovna zajednica slobodnih i odgovornih ljudi, u kojoj svako treba da bude ono što jeste, da sa puno strasti, ljubavi i obzira brani svoj lični stav i da otvorena duha prima od drugih i ono što se razlikuje od njegovog, da pruži ruku drugom i drugačijem. Ona naučnom metodologijom, u kojoj se događa igra između teorije i iskustva, u vremenima današnjih nevremena kada duvaju i vjetrovi zla, kada rod strada od izroda, kada bolji stradavaju od gorih, mora da se izbori da na cijeni ponovo postanu pametni, moralni i mudri, a ne moćni, drski i nemoralni. Ovaj rezultat je naučno otkriće i on se ne može unaprijed znati. Zato u akademskoj zajednici treba stalno voditi razgovor (od Grka se svijet učio razgovoru, a od Rimljana govoru), kao duhovnu igru, a ne razgovor nadređenosti i podređenosti. Igrači dolaze i odlaze, a igra ostaje. U igri je sve poznato (mjesto, vrijeme, igrači, pravila, sudije itd.) – osim ishoda igre. Ako bi se znao ishod igre, onda nebi ni trebalo da se igra, igra bi izgubila svaku draž i smisao. U akademskoj zajednici uvijek ispadne loše kad koncepciju i pojmove dubokog značenja tumače plitke glave, koje za njih nisu dozrele. Bodler je kazivao da su čitaoci u odnosu na pisce satovi koji kasne, a ja bih se danteovski usudio protumačiti i poručiti da su na nekim fakultetima i univerzitetima profesori kao **tanki pisci debelih knjiga** sa dominantnom tzv. mašinskom nastavom, satovi koji kasne u odnosu na čitaoce, u odnosu na studente. Posljedice ovakvog stanja u akademskoj zajednici, na fakultetima i univerzitetima jesu i biće velike, katastrofalne, za društvo, za državu, za civilizaciju, za razvoj. Organizovano proizvođenje neznanja i neznanica, između ostalog je i bitan determinator netolerancije. **Naša istorija, nažalost je istorija seoba i dioba, a netolerancija proizvodi mržnju, u suštini antikomunikaciju.** Antipod mržnje je tolerancija, a ona

nema alternativu i traži razumne, umne, svestrano obrazovane ličnosti, dakle sve subjekte društva i države. Zato akademska zajednica stalno mora inicirati i voditi razgovore kao tihi poziv na put do istine i smisla, jer ovi narodi nemaju rezervne sinove i kćeri, da budu brana od konflikata, seoba i dioba. Akademska zajednica kao „**akademija nevidljivih mislilaca**“ treba da danteovski smjelije prolazi kroz vrijeme, neumorno radeći na istini i čuvajući uspomenu na nju. Ljudi u akademskoj zajednici „nisu“ i ne smiju biti povezani parolama i značkama, njihova zajednica treba da bude zajednica duha, oni treba da pripadaju duhovnom redu, **koji je za zastavu umjesto drugih simbola uzeo knjigu**. Oni ne smiju biti sluge sitnih interesa i trenutnih želja, već svu svoju volju trebaju usmjeriti na viši cilj, mišljenje, saznanje istine, pravičnost, moralnost, a ne opraštati laž, manipulaciju, prevaru itd. Oni kampanjom razgovora i govora moraju **graditi mostove, povezujući suprotne obale**. To je način na koji se svaki problem može riješiti, nasiljem i prevarom se ništa ne rješava. Pravo i moral su abeceda svake sigurnosti, a **potreba za redom** je abeceda svake akademske zajednice, dakle kulture. Da je to istina podsjetit će mo na poznatu činjenicu da su neki mrtvi i danas živi, više od mnogih živih, čije prisustvo kao da i nije nužno, jer su prije teret, nego radost zajednice. Smatramo da je bolje da akademska zajednica bude topla iskra nego ugašena vatra. Grijehe svoje ne smije da zaboravi, ali ih treba razumjeti i oprostiti, što je gotovo isto. Uzalud se borimo da zadobijemo vlast nad svojim jezikom. Ni jednoj vrlini nije potrebno odlikovanje, ali grijehu je potreban oprost. U akademskoj zajednici u većoj mjeri **riječi mudraca i znalaca ne mogu se čuti od vike gomile**. Treba je liječiti od lošeg, profitnog visokog obrazovanja, a izboriti se za svestrano, humano, moderno obrazovanje, obrazovanje gdje će u prvom redu profesori, vaspitači biti obrazovani, vaspitani, što danas kod mnogih nije slučaj. I u akademskoj zajednici razgovor s prošlošću neprekidno traje, a u oblasti ideologije gotovo sve se istine glume. Niče je rekao: „Gdje prestaje država, počinje čovjek.“ **Pozivamo razumne i umne da poboljšaju stanje i odgovornost u akademskoj zajednici, dijalogom kao jedinim načinom ukidanja odnosa moći i nadmoći i jedinim putem u zajednički život svih bića**. To je jedini način da se misao ne zatvori u sistem, a život u tamnicu. Treba ostati otvoren za razlike i konkurenciju u akademskoj zajednici kao bogatstvo, a ne hendikep, jednakost šansi za sve, ali i odgovornost. Vrijeme će isključiti neznalice i neodgovorne, nemoralne, politikanske tzv. profesore. **Egzistencijalistička filozofija** pod svaku cijenu u akademskoj zajednici, dakle na fakultetima i univerzitetima, treba da ustupi mjesto kulturi učenja i stjecanju vlastitog iskustva, **zajedničkoj odgovornosti** i usklađivanju prava i obaveza individuuma i zajednice. Vlada

i javnost treba da respektuju pravo akademske zajednice da slobodno traga za istinom i ima kritički odnos i aktivnu ulogu u oblikovanju društva kome služi. Akademska zajednica svojim postupcima ne smije studente i njihove roditelje, dakle narod, dovoditi u strašnu konfuziju i zabludu. Visoko obrazovanje treba vratiti na onaj nivo koji mu istorijski pripada, a ne dozvoliti da se ono urušava i ono što je bilo kvalitetno spušta se na niži nivo. **U reformi obrazovanja pažnja se usmjerava na formalne elemente, a suština promiče.** Suština otpora i buntovništva u akademskoj zajednici treba da bude sadržana u mukotrpnom stvaranju intelektualne i ljudske zajednice kritičkih intelektualaca kao akademske alternative današnjoj duboko razorenoj, djelomično potonuloj i profitno interesno polarizovanoj akademskoj zajednici.